

Марта Наѓ: „КУЛТОТ НА СВЕТИ НАУМ ОД ОХРИД ВО УНГАРИЈА“

Марта Наѓ е истражувач на пост-византиската уметност во Унгарија. Таа е првиот истражувач кој системски ги истражува православните артефакти во Унгарија на православните национални малцинства како што се Македонците, Србите, Романците, Грците и Бугарите. Таа имплементира нов пристап презентирајќи го зачувувањето на националниот самоидентитет на православните малцинства преку уметноста вкоренета во византиската култура.

Од 1980 година е професор на Универзитетот во Дебрецин цели 33 години. Во 1991 година ја брани докторската титула посветена на православните иконостаси во Унгарија на Унгарската академија на науките. Со децении држи курсеви за православната религиозна уметност и православните иконостаси во Унгарија. Основа библиотека за историја на уметноста која се состои од десет илјади тома, што е единствената збирка на историјата на уметност на Универзитетот во Дебрецин.

Иницира серија конференции под наслов Византиски христијански цркви во Унгарија во 1994 година, која до 2003 година прераснува во меѓународна манифестација. Од 1991 година е член на Унгарската академија на науките и член на Друштвото за археологија и историја на уметноста.

Истражувањето на Марта Наѓ биле поддржани со бројни грантови за истражување од Русија, Италија, Египет, Грција, Германија, Унгарскиот фонд за научно истражување и други. Резултатите од нејзиното истражување биле објавени во повеќе од десет книги, вклучувајќи четири тома на странски јазици и повеќе од сто, главно есеи на странски јазици. Има одржано повеќе од педесет презентации за нејзините резултати на национални

и меѓународни конференции.

Книгата „**Православни иконостаси на Унгарија**“ во 1994 година било првото научно дело за унгарските православни артефакти заедно со нивниот најтипичен предмет, иконостасот.

Двете главни насоки на нејзиното истражување - научното истражување за унгарските православни артефакти и во овој контекст, процесот на самоодржување на националниот идентитет, биле постигнати во нејзината книга со наслов **Култот на Свети Наум Охридски во Унгарија**, како манифестација на зачувување на етничкиот идентитет . Книгата ги презентира претходно неоткриените слики на Свети Наум Охридски во Унгарија.

Изложбата, Култот на Свети Наум Охридски во Унгарија во 2010 година, ги прикажува и двете насоки на нејзиното истражување. Експонатите се прикази на св.Наум од 17 и 18 век со современи источни и западни христијански дела. Во изминатиот период од неа било побарано да отвори повеќе од 60 изложби.....(БИОГРАФИЈА - Марта Наѓ)

Во рамките на програмата на шестиот меѓународен филмски фестивал за духовни хумани вредности Богородицен покров, разговаравме со г-ѓа Марта Наѓ:

Интервју со Д-р Марта Наѓ, византолог, вонреден професор на Универзитетот Дебрецин во Унгарија

‘КУЛТОТ НА СВЕТИ НАУМ ОД ОХРИД ВО УНГАРИЈА’

Богородичен Покров: Почитувана г. Марта Наѓ, тоа што посебно импресионира во вашата работа е нејзината мисија! Преку вашето испитување на историски артефакти, вие им помагате на етничките малцинства во Унгарија да си го сочуваат нивниот идентитет за идните генерации, за што посебно Ви честитаме! Сакам да Ви се заблагодарам во името на македонскиот народ за вашата научно-истражувачка работа посветена на Св. Наум и неговиот култ во Унгарија, кој е прв и единствен од ваков труд во светот. Посебно се заблагодаруваме на Вишеград Фондот, за поддршката, и можноста за прв пат да се дознае за овој култ во Македонија и на Балканот! Како се случи да се одлучите да истражувате за овој светител?

Марта Наѓ: Го сретнав Св. Наум пред повеќе од 25 години, кога правев испитувања во српската православна црква лоцирана на јужниот дел од Унгарија во Ходмезовашархели. Светецот од Охрид се појави пред мене како претстава на икона нацртана на голема хагиографска икона од крајот на 18-от век. На средината на иконата е Св. Наум нацртан во полна големина, на граничните сцени можат да се видат некои настани од неговиот живот, лечења, чуда направени од него. Сликаторот на иконата бил од Москополе (денес Воскопој, Албанија). Бил член на тајфа која сликала икони и фрески во унгарското царство. Се вљубив во таа икона на Св. Наум. Од тоа време ги собирав неговите цртежи и го студирав неговиот живот.

Во 2012 издадов книга под наслов „Култот на Св. Наум од Охрид во Унгарија, како манифестација на сочувувањето на етнички идентитет“. Пред издавањето на оваа книга, во 2010 година, приредив изложба која содржеше речиси 100 предмети посветени на 1100-годишнината од упокојувањето на Свети Наум. На таа изложба можеше да се видат икони, резби кои ги објавив за првпат, и современи икони, текстили, релјефи, емајли итн., наменети за годишницата.

Во септември годинава, приредив уште една изложба посветена на 1111-та годишнина од смртта на Св. Наум. Насловот беше: „Св. Наум од Охрид во унгарската современа уметност“.

Богородичен Покров: Познато е дека нема визуелни портрети од Св. Наум од времето на неговиот земен живот. Но, на најстарите фрески, кои се најблиски до неговото време, нацртан е како монах, и тие го рефлектираат неговиот портрет најблиску. Кои се најстарите портрети на Св. Наум и каде може да се најдат во Унгарија?

Марта Наџ: Во средновековните времиња, култот на Св. Наум процветал во неговиот манастир и околу него. Во 18. век, тој култ бил пренесен во Унгарското Кралство од страна на Ароманите, или како што тие се нарекувале себеси во унгарските архиви, „Македовласи“. Тоа е етничка група која потекнува од домородните народи на Балканот, Тракијците и Илирите, од една страна, и римските освојувачи од друга. Македовласите донеле со себе во унгарското царство икони кои го претставувале Св. Наум како најпознат светец во нивната татковина. Сликари, најчесто од македовлашко потекло, биле назначени од нив да го насликаат Светецот од Охрид. Тоа бил зографот Митрофан, автор на големата хагиографска икона. На една од граничните сцени од таа икона се јавува Св. Наум, како монах заедно со Св. Антониј. Таа икона била насликана во раниот 18. век за црквата Ракеве. Тоа е најстарата икона која го претставува Охридскиот Светец во Унгарија.

Во текот на целиот 18. век и на почетокот на 19. век, се правеле икони, фрески, резби и цртежи кои го претставувале Св. Наум.

Богородичен Покров: Како култот на Св. Наум придонесува за сочувувањето на етничкиот идентитет на Македонците во Унгарија и како тие го манифестираат нивниот етнички идентитет во смисла во вашата земја?

Марта Наѓ: Православните емигранти сместени во унгарското царство, во текот на вековите се асимилирале во мнозинското општество. Денес во Унгарија живеат Срби, Романци, Грци, Бугари и унгарски православни луѓе како православни етнички малцинства. Во скорешната територија во Унгарија тие имаат 63 цркви и 11 капели, речиси секоја од кои работи. Како дел од литургијата во Кондакот и Тропарот посветени на Св. Наум, православните верници го чествуваат Св. Наум во неговиот летен ден. Можеме да кажеме дека култот на Св. Наум во денешна Унгарија придонесува за зачувувањето на православната вера воопшто.

Богородичен Покров: Од кои делови и кога Македонците имигрирале во Унгарија? Кои историски околности ѝ претходат на таа миграција на неговиот култ од локалното опкружение во Охрид се до Унгарија? / прашање на Иболја Лафазановска, Асоцијацијата на Унгарците/

Марта Наѓ: Како што споменав погоре, Македовласите дошле во Унгарското Кралство главно во текот на 18. в., откако нивниот најважен град Москополе бил разурнат од османлиските сили во 1788. Тие дошле од регионот Москополе, од Северен Епир, од Москополе, Кожани, Шатишта („златниот град“), итн. Доаѓале и по воден пат, Дунав, и по копно. Во Трансилванија се појавиле 2 века порано, во 16. век формирале колонии во градови на раскрсници, централни на транзитни линии, како Токај, Мишколц, Ѓонѓос, Кешкемет Ујвидек (денес Нови Сад), итн. Нивната имиграција била од толку голем опсег што градскиот совет на Дебрецин ја изразил следнава поплака во еден од своите предлози: „во рамките на краток период, ќе мора да се бара Унгарија во рамките на Унгарија, и нашата слатка татковина ќе воздигнува чудејќи се како се претворила од Унгарија во Македонија“.

Богородичен Покров: Кои се славни семејства и личности, како и уметници и богати трговци, кои придонеле кон пренесувањето и основањето на овој култ во многу градови во Унгарија? /прашање на Жужана Јотева, Асоцијацијата на Унгарците/

Марта Наѓ: Семејства од македовлашко потекло како Сина, Накош, Харис, се здобиле со богатство во новата татковина и здобивајќи се со аристократски титули, се интегрирале во унгарското општество. Тие спонзорирале институции, на пр., Унгарската академија на науки, Кралската унгарска воена академија Лудовица, Унгарската национална галерија, и други, со значителни донации. Македовласите ги сметале ароманскиот јазик и култура како свои, но исто си го почитувале нивното грчко наследство. Тие ги изрежале своите објекти на обожување во нивните цркви на грчки. Прашање на нивно особено обожување биле светците од нивната стара татковина воопшто; и Св. Наум од Охрид поконкретно, кого го сметале за свој земјак. Во 1726, власите од Мишколц воспоставиле капела во чест на Св. Наум и често и си ги крштевале децата според него, како Наум.

Богородичен Покров: Познат ли е бројот на иконите посветени на Св. Наум во Унгарија? Кои од нив би ги одвоиле како најважни иконографски претстави во историјата? /прашање од Андреј Кулавковски, Асоцијацијата на Унгарците/

Марта Наѓ: Македовласите воспоставувале парохии заедно со нивните православни браќа во дијаспората во Унгарското Кралство; со Грците во Пешта и Ујвидек; со Романците во Бекеш, Србите во Ракева и Ходмезоваршахел, и со други во Мишколц, Кечкемет и Ѓонѓос, само да споменеме неколку. Претставите на Св. Наум преживеале во тие парохии. Во делата, Св. Наум бил насликан и во источен (икони, фрески) и во западен

(резба, слики во масло) католички стил. Вкупно 42 претстави му биле посветени на Светецот од Охрид. Земајќи ги предвид и граничните сцени од хагиографските икони, Свети Наум е претставен во 149 композиции.

Богородичен Покров: Во кои парохии во Унгарија може да се најде највисокиот број на визуелни претстави и икони на Св. Наум и на кои технички и стилски категории им припаѓаат? Кои резби посветени на Св. Наум се ремек-дело и најпознати во Унгарија, кои се нивните автори и што ги прави значајни? /прашање од Маја Васкова Ќулавковска, Асоцијацијата на Унгарците/

Марта Наѓ: Во 1726, Власите од Мишколц воспоставиле капела во чест на Св. Наум и може да се претпостави дека Македовласите што живееле во Ѓонѓос исто си ја посветиле црквата на Св. Наум. Најголем број од претставите за Св. Наум се сочувани во овие цркви. Но и други православни цркви зачувале претстави од Св. Наум, како Ходмезоваршахели и Пешта. Денес најголем број од иконите на Св. Наум се изложени во православните музеи во Сентандреј, Кечкемет, Мишколц. Фрески што го претставуваат Св. Наум може да се видат во црквите во Ракева и Шекесфехервар.

Две резби од 1743 од Христофор Жефар(ович), нашироко познат мајстор од периодот и регионот, се многу над делата од периодот, и се и полни со содржина и со висок квалитет.

Порачани од Наум Бикераш од Мишколц и Михаил Готунич, двете резби биле направени во Виена и ги следат западните уметнички принципи на барокот и класицизмот. Но Светецот претставен во резбата е од старата татковина. Во делото може да се види македонски пејсаж, градот Москополе, езерото Охрид, манастирот основан од Св. Наум и населбите (Пештани, Заум, Подградец) кои го опкружуваат манастирот. Во граничните сцени Жефарович пренесува визуелен идиом на настаните од земниот живот на Св. Наум, неговите чуда, лечења, анегдотите пренесени од Константин, старешината на охридскиот манастир. Резбарот ги засилува врските на Македовласите кон нивната не сакајќи заборавена татковина и помага во зачувувањето на нивниот етнички и религиозен интегритет.

Резбите на Жефар одиграле особено значајна улога во култот на Св. Наум. Пред да се појават тие, култот на Наум бил ограничен на околината на охридскиот манастир. Резбите на Жефар ја кренале таа традиција многу над локален култ. Неговите широко раширени копии стигнале дури до старата татковина, каде исто биле копирани - исто како што биле архетипи за групата сликари од македонско потекло кои работеле во Унгарското Кралство.

Богородичен Покров: Вие сте професорка на неколку универзитети во Европа. Во дополнително на уметничката работа на Св. Наум во Унгарија, дали знаете дали култот на овој Светец се негува во други земји со доминантна католичка и други религии? /прашање од Даниела Ристеска – наставничка во ОУ Стив Наумов/

Марта Наѓ: Јас работам во универзитетот Дебрецин во Унгарија. Според тоа што јас го знам, Унгарија е единствената западнокатоличка земја во која се негува култот на Св. Наум.

Богородичен Покров: Откаде доаѓаат вашите интерес и љубов за студирање византиска уметност? Што е тоа што ве повлекло да го истражувате православниот свет? Има ли цркви то го носат името на Св. Наум во Унгарија? / прашање од Стефан Јовановски, ученик во ОУ Стив Наумов/

Марта Наѓ: Кога јас бев студентка – веќе во минатиот век – нашиот професор ни одржа едно предавање за средновековната руска црковна уметност. Тогаш ја илустрира таа лекција со слајдови направени од фрески насликани од Теофан Гркот, или како што бил познат во Русија, Феофан Грк. Насликал фрески во црквата посветена на Нашиот Спасител во улицата Илина во 1378. Меѓу претставите, мајсторот нацртал и столпници, кои живееле во 4-5 в. како Симеон и Алимпиј. Тие се појавуваат на врв на столбови, каде минале 40-50 год., да бидат најдалеку што е можно од земјата, и најблиску што е можно до небесата во исто време. Тие се исполнети со бојата на знакот на Божествената светлина. Некои од нив немаат материјално тело, како Макариош. Тој се јавува без тело, како бела

светлина. Во рамките на ригорозната православна иконографија, уметничкото решение мене ми изгледаше многу, многу модерно, како експресионистички сликар од 20. в. Во тој контраст јас почувствував голема тајна и решив да си ја решам за себе.

Богородичен Покров: Ние децата често ги прашуваме учителите дали Св. Климент и Св. Наум биле родени браќа? Можете ли да ни кажете дали има нови податоци по ова прашање? / прашање од Марија Спасевска, ученик во ОУ Стив Наумов/

Марта Наѓ: Св. Наум бил еден од Седмочислениците, како ученик и сопатник на словенските апостоли, Кирил и Методиј. Учениците ги придружувале своите господари на нивната мисија во Моравија, Рим, Панонија. Но откако стигнале на дворот на бугарскиот цар, во изворите може да се најдат податоци само за Св. Наум и Св. Климент. Изворите не кажуваат ништо за нивната поврзаност. Може да биле многу блиски пријатели. Климент служел на погребната церемонија посветена на Св. Наум во манастирот во Охрид во 910 г.

Богородичен Покров: Има ли деца во Унгарија кои го носат името Наум? И слават ли именден? На тој ден носиме пченица, вино и леб во црква и се чита молитва за здравје. Како луѓето го слават тој ден во унгарската традиција? /прашање од Петар Златковски, ученик во ОУ Стив Наумов/

Марта Наѓ: Православните етнички групи во Унгарија го слават во нивните литургиски практики, исто како што правеле и во 18 и раниот 19 в. На неговиот празник, 20 јуни, унгарските православни верници го слават Светецот со Тон 3 од Кондакот. Досега јас не сум сретнала православен верник во мојата земја, кој го носи името Наум. Како што можам да видам, благодарейќи ѝ на мојата книга, на Меѓународниот симпозиум посветен на Светецот од Охрид, култот во Унгарија е оживеан. Уметниците сликаат икони, прават релјефи и емајли посветени на Светецот од Охрид. Пред неколку години, исто така, беше оформен хор Св. Наум во црквата во Мишколц.

Богородичен Покров: Дали се чудата на Св. Наум познати и забележени во Унгарија?
/прашање од верник, Миле Гиновски/

Марта Наѓ: Православните луѓе кои живеат во Унгарија ја знаат личноста на Св. Наум и чудата направени од него во охридскиот регион. Во текот на моите истражувања, јас не сум сретнала чуда направени од Светецот од Охрид во Унгарија.

Богородичен Покров : Голема благодарност за Вашето истражување и одговори! Ви пожелуваме уште многу успеси кои се драгоцен придобивка за историјата на христијанството кај нас и во светот.

Зорица Соломан Костовска

ТВ и филмски продуцент / теолог

